

BUCUREȘTI, BULEVARDUL DACIA 77
O poveste franco-română

Această carte a apărut cu sprijinul Ambasadei Franței și al Institutului Francez din România în cadrul acțiunilor legate de aniversarea a 80 de ani de la stabilirea sediului Institutului Francez din București pe bulevardul Dacia nr. 77, precum și cu sprijinul tipografiei Arta Grafică.

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Angela Rotaru
Corectori: Andreea Niță, Cristian Negoită
DTP: Emilia Ionașcu, Dan Dulgheru

Richard Edwards
Bucharest, 77 Boulevard Dacia. Une histoire franco-roumaine
© Non Lieu – Association des amis de Paris.Méditerranée, 2016
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2016

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Edwards, Richard
București, bulevardul Dacia 77: O poveste franco-română / Richard Edwards;
trad. din franceză și note de Sofia L. Oprescu. – București: Humanitas, 2016
ISBN 978-973-50-5411-3
I. Oprescu, Sofia L. (trad.)
008(498+44)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

RICHARD EDWARDS
BUCUREȘTI,
BULEVARDUL DACIA 77
O POVESTE FRANCO-ROMÂNĂ

Traducere din franceză și note de
SOFIA L. OPRESCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

UNGARIA

UCRAINA

Maramureș
Baia Mare

Oradea

Cluj-Napoca

Crișana

Transilvania

Timișoara

Alba Iulia

Blaj

Sibiu

Banat

Curtea de Argeș

Târgu Jiu

Craiova

SERBIA

ROMANIA

Celor pe care-i iubesc

Dați-mi voie să vă spun...

Cartea pe care o aveți în mână s-a născut dintr-o inițiativă instituțională a Ambasadei Franței și a Institutului Francez din București. Autorul acestor pagini a beneficiat însă de o totală și rar întâlnită libertate în conceperea, redactarea și realizarea ei. Și așa s-a hotărât să vă spună o poveste care deapănă timpurile ce leagă România de Franța de atâtea secole.

„Când vine vorba despre Franța și România, e greu să desparți sentimentele de rațiune“, afirma, în anii treizeci, vorbind despre relația noastră comună, Nicolae Titulescu, pe atunci președinte al Ligii Națiunilor. Rândurile care urmează reiau, în fiecare capitol, tocmai mișcarea asta neîntreruptă, cu dus și întors, a faptelor reale și a percepției lor sensibile, deopotrivă la unii și la ceilalți.

Perspectiva pe care v-o propun face și ea parte din vârtejul obiectiv și subiectiv care mă absoarbe în viața mea de zi cu zi în România, hrănită cu lecturile, studiul și întâlnirile care au precedat scrierea acestei cărți. M-am „ospătat“ astfel, însușindu-mi, precum Rabelais,

„măduva densă“¹, pe care doresc să v-o împărtășesc aici.

Clădirea de pe bulevardul Dacia 77, ocupată de Institutul Francez din București (numele actual) din 1936, ascunde un suflet puternic, vieți nenumărate, peripeții deseori tumultuoase, pe măsura evenimentelor care ritmează istoria celor două țări. Înscriș în spațiul urban al Bucureștiului, imobilul de la numărul 77 ne duce cu sine în istorie. E ceea ce vreau să vă povestesc...

Nu veți găsi în carte vreun raport asupra datelor cuprinse în documentele oficiale, vreo listă cu directorii care s-au perindat de-a lungul anilor, vreun inventar al misiunilor plănuite ori vreun sumar al programelor cu un catalog al artiștilor ori intelectualilor care au frecventat Institutul, ceea ce nu mă va împiedica, bineînțeles, să fac referire la ei, dacă va fi nevoie.

Nu poți să scrii nimic despre implicarea francezilor în viața României și a românilor în viața Franței fără a avea viu în minte cât de puternic și inalterabil marchează sentimentul de intimitate relațiile noastre. Vă voi vorbi, desigur, despre câțiva români și câțiva francezi, de azi și de ieri. Ei și alții alcătuiesc caleidoscopul ce pune în lumină sufletul popoarelor noastre.

1. François Rabelais, *Gargantua*, 1535 [în „Prolog“, trad. rom. Ileana și Romulus Vulpescu, Editura Tineretului, București, 1968 – *n.t.*].

Aceste repere ale trecutului, fără să le uităm pe cele ale prezentului, la care revin mereu în povestea mea, amestecă și dau chiar brânci Memoriei și Istoriei, memoriilor și istorisirilor, și depun mărturie despre aventura nespuse de bogată a unor oameni, de aici, din România, și mai ales din București.

Îl chema Victor

Vremuri grele pentru Institut. Suntem în 28 noiembrie 1948, iar jocurile sunt făcute. Pe bulevardul Dacia nr. 27², Institutul stă să-și închidă porțile.

Comuniștii, ajunși la putere de puțină vreme, denunță la 10 noiembrie 1948 acordul de cooperare franco-român încheiat în 1939. Motivele invocate? E de-ajuns să citești ziarul *Contemporanul* din 23 noiembrie: „Franța exportă în România opiumul ideologic, morfina neofascistă, apa sălcie a culturii vestice!“ Ce-am putea spune, elegant, despre ei decât că nu se poartă cu mănuși. În momentul acela biblioteca număra încă peste o mie de abonați...

Atmosfera e apăsătoare pentru tot personalul. Dar nu e o surpriză, toate celelalte institute străine din capitală și-au încetat activitatea. Comuniștii vor însă mai mult: decizia lor prevede, de fapt, acapararea imobilului. Franța reacționează prompt: Institutul de Înalte Studii

2. Da, în anii aceia numărul imobilului era 27, nu 77, o enigmă. Răbdare...

din România este desființat. În locul lui apare „Legăția Franței, Biroul atașatului cultural“, semnalată printr-o placă pe fațada clădirii. Ne aflăm de-acum pe teritoriu diplomatic francez, și numărul 27 nu mai poate fi confiscat.

Asta nu-i împiedică pe oamenii Securității să se instaleze în fața Institutului. Supraveghează activ, fotografiază, pândesc, gata să-i „înhațe“ pe cei și pe cele care îndrăznesc să mai vină aici, pentru a-i interoga și chiar a-i închide.

La sfârșitul anului 1948, angajații francezi ai Institutului vor fi expulzați. La plecare, Philippe Rebeyrol, directorul, își mărturisește îngrijorarea cu privire la siguranța și menținerea acestei insule ce nu trebuie ocupată de pirații însemnați cu secera și ciocanul.

În Institut lucrează un om, un soi de factotum, care locuiește într-un apartament aflat la subsolul clădirii. Îl cheamă Victor. Cum o fi figurând în organigramă: portar, intendent, tehnician? N-are nici o importanță. Văzându-l cum circulă prin Institut, e clar că îndeplinește toate aceste roluri, ba chiar mai mult, e un suflet al casei.

Persoană de o mare modestie, Victor e elegant, extrem de politicos. E român. Vine din Ardeal, de la Blaj, oraș situat în nord-vestul României, acolo unde se vorbește calm. Nici nu se mai știe de când lucrează aici, s-ar zice, într-atât pare a fi de-al locului în casa asta frumoasă, că e a lui, fără nici o îndoială. E drept, Victor are o locuință în apropiere unde se duce însă rareori, soția

sa stă acolo. După atâția și atâția ani, când pronunț numele Victor în fața interlocutorilor mei, aud imediat: „O, Victor!“, iar exclamația, pe care o simt admirativă și călduroasă, cuprinde tot.

Victor șchioapătă, poartă o talpă ortopedică, merge cu baston. Îl auzi deplasându-se încet, pe covorul din atrium, lovind cu bastonul fiecare treaptă a scării centrale pe care o urcă de nenumărate ori, în fiecare zi, în fiecare lună, mergând de-a lungul galeriei să ducă un plic, să aranjeze sala înaintea unei întruniri, să repare o țevă care curge în baia din apartamentul directorului, să conducă un vizitator. Vorbește puțin, ascultă mult.

Evenimentele din noiembrie îl cutremură, e cuprins de neliniște. Să părăsească Institutul? Să plece? Nu se poate hotărî. În timp ce toată lumea își strânge lucrurile, Victor îl anunță pe director că el va rămâne aici, în Institut. Știe că nu va putea ieși, zbirii puterii îl așteaptă afară, pe trotuar. Și astfel, Victor se instalează aici pentru mult timp, foarte mult timp, pentru că Institutul nu-și va redeschide porțile decât în 22 ianuarie 1970. Timp de peste douăzeci de ani, bastonul lui va continua să răsune în liniștea casei în care se mai aude doar gănguritul porumbeilor din pod.

Ce mânca oare? Întrebare simplă pe care merită să ți-o pui. Se pare, dar nu am confirmarea, că soția lui venea noaptea, discret, să-i aducă de mâncare. Putea, traversând grădina vecină, să evite intrarea de la stradă și să se apropie de o latură a casei unde gardul nu e prea înalt,

iar, pe alocuri, ochiurile grilajului sunt mai rare. Pentru restul, adică spălatul rufelor și alte necesități gospodărești, apartamentul avea tot ce-i trebuie.

Singurătatea va fi cea care-i va însoți zilele, dar vizitatorii nu-i vor lipsi totuși, deoarece, în ciuda pericolului, românii continuă să vină la Institut, iar Roland Barthes, care nu va pleca decât în 1949, îndrăznește chiar să organizeze concerte, e drept, fără publicitate, „concerte înregistrate“. Cuvintele de ordine sunt „Discreție, legalitate, prudență mare“. Cei care mai frecventează Institutul vin însă cu teama în suflet. Au și de ce: între 2 și 9 martie 1950, douăzeci de abonați sunt arestați, dintre care trei sunt francezi. Supuși unui interogatoriu dur, torturați, românii sunt aruncați în închisoare pentru perioade variind între șase luni și doi ani, unii dintre ei în sinistrul penitenciar Jilava. Francezii, eliberați, cu fețele desfigurate, poartă urmele urii, singura care-i însuflețește pe acești oameni ai unei stăpâniri despotice.

Garsoniera din curtea Institutului va servi o vreme drept locuință pentru secretara ambasadorului. Consulul francez de la acea dată va locui, cu soția sa, în apartamentul directorului. Când? Pentru cât timp? Arhivele tac. Protejați de statutul diplomatic, ei nu riscă nimic, pot să vină și să plece nestingheriți. Nu și Victor.

Să spunem oare despre Victor că era un om curajos? Nu, era în primul rând un om de onoare, era Institutul însuși, constatare suficientă pentru a ne dispensa de orice altă apreciere.

CUPRINS

Dați-mi voie să vă spun...	9
Îl chema Victor	13

CAPITOLUL I Călătorind spre centrul sufletului, într-o mișcare de balans

A fost odată...	19
Rătăcind prin istorie	23
1848, moment-cheie al simbiozei	28
Și ei se amestecă	31
Alte timpuri, alte obiceiuri	39

CAPITOLUL II Prolegomene la 77, sau cum se făurește viitorul

Instantanee în alb și negru	51
O complicitate fructuoasă	59
IFHER face primii pași	65

CAPITOLUL III Și dacă a șaptea treaptă a scării centrale n-ar fi existat?

Preludiu	75
Lotizarea Ioanid și invenția urbană	81
Lotul 18, leagănul viitorului imobil de la numărul 77	88
Institutul, în sfârșit, la el acasă. Vizită privată	95
De la mutări la amenajări – o repetiție perpetuă	106

Biblioteca și metamorfozele ei	121
În sfârșit, la cinematograful	127
Cele trei tablouri: un lucru incredibil	133
Fără concluzii	139

CAPITOLUL IV

Spiritul locului. În adâncul memoriei

De cealaltă parte a oglinzii, suflete vii	141
1936–1948: o speranță distrusă, și totuși...	143
1949–1969: în ciuda prigoanei, Institutul e mai puternic decât „omerta“...	150
1970–1989: securiștii aveau ochi albaștri	156
1990: primăverile libertății	164

ANEXE

Scrisoarea lui Eugène Ionesco	178
Mică bibliografie	180
Din nenumărate motive	182
Lista ilustrațiilor	188